

Arkeolojik Kazıların Turizm Değerine Katkısı: Konuralp Prusias ad Hypium Örneği

Güzin Bilir¹

Özet

Antik Çağ'da Bithynia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Prusias ad Hypium Antik Kenti, günümüzde Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Düzce il merkezine yaklaşık 8 km uzaklıkta bulunan Konuralp Mahallesi sınırları içerisinde konumlanmaktadır. Türkiye'deki birçok antik kentte olduğu gibi, Prusias ad Hypium'da da çağlar boyunca kesintisiz bir yerleşim süreci yaşanmıştır. Ancak bu kent, süreklilik arz eden yerleşim yapısına rağmen arkeolojik mirasını büyük ölçüde koruyabilmiş olması bakımından benzer kentlerden daha avantajlı bir konumdadır. Yaklaşık iki bin beş yüz yıllık bir tarihsel geçmişe sahip olan Prusias ad Hypium, Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlenen anıtsal tiyatrosu, geç dönem sur kapısı olan atlı kapı, Roma su kemerleri, Roma köprüsü ve surlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış yazıtlı adak taşları gibi yapılarla dikkat çekmektedir. Ayrıca kentte Osmanlı Dönemi'ne ait yapı kalıntıları da gözlemlenmektedir. Bu çok katmanlı kültürel doku, Prusias ad Hypium'un tarihsel sürekliliğini belgeleyen somut bir miras niteliğindedir. Kentteki ilk bilimsel yüzey araştırması, 1948-1950 yılları arasında Arkeolog İsmail Kılıç Kökten tarafından gerçekleştirilmiştir. Ardından, 1948-1960 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Rüstem Duyuran tarafından arkeolojik kazılar yürütülmüştür. 1998 yılında yine İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kentte kurtarma kazıları yapılmıştır. Ancak kentte uzun bir aradan sonra gerçekleştirilen sistematik kazılar, 2013-2019 yılları arasında Düzce Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ile Konuralp Müzesi Müdürlüğü iş birliğinde, antik tiyatro alanında başlatılmıştır. 2019 yılından itibaren ise kazılar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nün bilimsel danışmanlığında, Konuralp Müzesi Başkanlığı ve Düzce Belediyesi'nin destekleriyle yılın on iki ayı kesintisiz olarak sürdürülmektedir. Bu kapsamda, 2016-2021 yılları arasında Konuralp Müzesi Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalar

1 Dr. Arkeolog, gbilir@gmail.com , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8061-2386>

sonucunda, kentin batısında yer alan Roma köprüsü ve çevresi kazılarla açığa çıkarılmış ve köprünün restorasyonu tamamlanmıştır. Aynı dönemde Aynalı Köyü'nde gerçekleştirilen kazılarda ise, dikkat çekici taban mozaikleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Tüm bu arkeolojik buluntular ve koruma çalışmaları neticesinde, Prusias ad Hypium Antik Kenti “Batı Karadeniz’in Efes’i” olarak anılmaya başlanmış ve “kentsel arkeolojik sit alanı” ilan edilmiştir. Bu bağlamda, Prusias ad Hypium Antik Kenti’nin arkeo-turizm potansiyeli oldukça yüksektir. Kentte sergilenen fiziksel buluntular yalnızca akademik çevreler için değil, aynı zamanda kültür turizmi kapsamında bölgeyi ziyaret eden turistler için de büyük ilgi çekmektedir. Kültürel mirasın turistik ürün olarak değerlendirilmesiyle hem yerel hem de ulusal ölçekte ekonomik katkı sağlanabileceği gibi, sürdürülebilir miras yönetimi anlayışı da desteklenmiş olacaktır. Bu çalışmada, Prusias ad Hypium Antik Kenti’nin sahip olduğu arkeolojik mirasın ortaya çıkarılması, korunması ve tanıtılması süreçlerinin turizm potansiyeline katkıları ele alınmakta; bu kadim yerleşimin kültürel ve ekonomik açıdan değerlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Giriş

Kültürel mirasa dayalı turizm, dünya genelinde hızla gelişen ve turizm sektörünün önemli bir parçası haline gelen bir faaliyet alanı olmuştur. Bu alan içinde özellikle arkeolojik miras, turizmin çekici unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, tarihsel süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olması sebebiyle oldukça zengin bir arkeolojik potansiyele sahiptir. Tarih öncesi dönemlerden başlayarak, Tunç Çağı ile devam eden, ardından Klasik, Helenistik, Roma ve Geç Roma dönemlerine kadar kesintisiz biçimde süren bu birikim, ülkeyi benzersiz bir konuma getirmektedir (Erdoğan, 2020: 344). Ancak bu geniş miras potansiyeline rağmen, arkeo-turizm uygulamaları ülkede sınırlı düzeyde kalmakta, yeterince değerlendirilememektedir (Walker-Carr, 2013). Türkiye’de arkeo-turizm çoğu zaman bağımsız bir turizm formu olarak ele alınmamış; arkeolojik alanlar genellikle ikincil derece cazibe merkezleri şeklinde değerlendirilmiştir. Arkeologların, turizmin arkeolojik alanlara zarar vereceği yönündeki endişeleri turizm profesyonellerinin bu alanlara yönelik planlamalarını da sınırlamaktadır (Erdoğan, 2020: 345)

Arkeo-turizm, başta arkeologlar olmak üzere turizm planlamacıları ve iletişim uzmanları gibi farklı disiplinlerden uzmanların ortak çalışmasıyla tam multidisipliner bir çalışma alanıdır. Arkeolojik miras, yalnızca bilimsel çalışmalarla sınırlı kalamayacak kadar ilgi çekici; yalnızca turistik amaçlarla yönetilemeyecek kadar hassas ve korunması gereken bir değerdir (McKercher, du Cros, 2003). Bu çalışmada, Düzce ili Konuralp Mahallesi’nde yer alan Prusias ad Hypium Antik Kenti’nde bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar sonucu ortaya çıkarılan somut kültürel

varlıkların, arkeo-turizm bağlamında taşıdığı potansiyel ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu antik kent hem bölgesel hem de uluslararası ölçekte değerlendirilebilecek düzeyde bir kültürel miras zenginliğine sahiptir.

1. Kültürel Miras, Arkeoloji ve Turizm

Turizm, literatürde “Bireylerin alışılmış çevreleri dışında bir yere, belirli bir süreden kısa olmamak kaydıyla ve temel amacı gelir elde etmek olmayan seyahatleri” şeklinde tanımlanmaktadır (Olalı, 1990: 3). Bu süreç boyunca turizm sektörü birçok farklı bilim dalıyla etkileşim hâlinindedir. Dolayısıyla, turizm sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, tarih, arkeoloji, hukuk ve işletme gibi çeşitli disiplinlerin çalışma alanına girmektedir.

Kültürel miras geçmişten gelip günümüze kadar varlığını sürdüren gelenekler, ilmi ve sanatsal eserler ve objeler tarihi yapıların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde yaşayan ve geçmişten günümüze varlığını sürdürmüş, insan ürünü, somut ve somut olmayan tüm varlıkları içinde barındırmakla birlikte çok geniş bir anlam yelpazesine sahiptir (Poulios, 2014; Gullino, Beccaro & Larcher, 2015). Geçmişte yaşamış olan insanlar ya da toplulukların yaşam alanları ve mimarisi, sanatı, gündelik yaşama dair materyalleri, inançları, atıkları, dönemin flora ve faunasının yiyecek kalıntıları vb. materyaller kültürel mirası oluşturan donelerdir (Erdoğan 2020: 344-345).

Günümüzde kültürel mirasa dayalı turizm, dünya genelinde hızla gelişen ve turizm sektörünün önemli bir parçası haline gelen bir faaliyet alanı olmuştur. Böylece kültürel miras turizmi, küresel turizm gelirlerinin büyük bir yüzdeliğini oluşturarak güçlü bir ekonomik yapı teşkil etmektedir (Richards & Munsters, 2010). Bu alan içinde özellikle arkeolojik miras, turizmin çekici unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

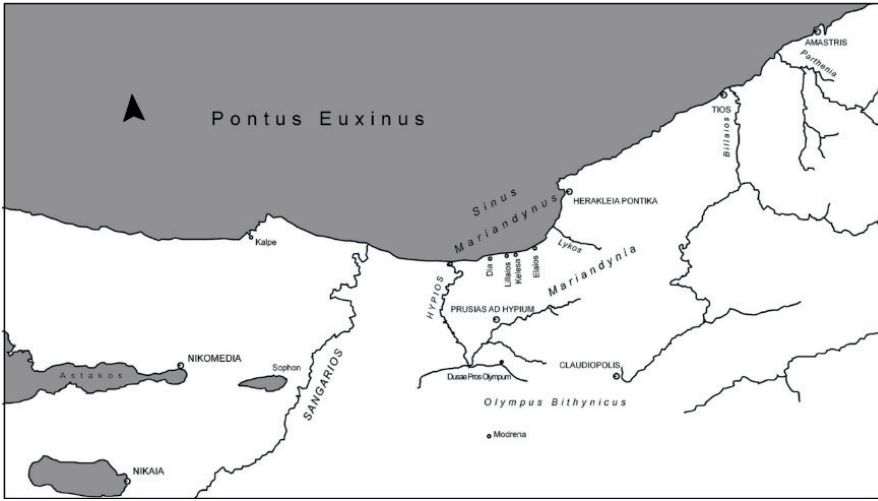
Arkeoloji ve turizm kelimelerinin birleşiminden oluşan arkeo-turizm arkeolojik verileri korurken, arkeolojiye toplumun ve kamunun ilgisini teşvik etmeyi hedefleyen bir kültürel turizm şeklidir (Jusoh vd., 2017: 1167; Erdoğan 2021: 685). Arkeo turizm aynı zamanda arkeolojik kültür miras varlıklarının ziyaretini amaçlayan turizm faaliyetidir (Jusoh, Sabin, Nayan & Ramli, 2017). Böylece odak noktası çoğunlukla antik kentler, tarihi bölgeler, müzeler ve diğer arkeolojik kazı alanlarıdır (Giraud, Porter, 2010: 7-8; Srivastava, 2015: 31-32; Thomas & Langlitz, 2019: 69).

Anadolu, tarihsel süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olması sebebiyle oldukça zengin bir arkeolojik geçmişe sahiptir. Tarih öncesi dönemlerden başlayarak, Tunç Çağı ile devam eden, ardından Klasik, Helenistik, Roma ve Geç Roma dönemlerine kadar kesintisiz biçimde süren

bu birikim, ülkeyi benzersiz bir konuma getirmektedir (Erdoğan, 2021, 684). Ancak bu geniş miras potansiyeline rağmen, arkeo-turizm uygulamaları ülkede sınırlı düzeyde kalmakta, yeterince değerlendirilememektedir (Walker & Carr, 2013).

Türkiye’de arkeo-turizm çoğu zaman bağımsız bir turizm formu olarak ele alınmamış; arkeolojik alanlar genellikle ikinci derece cazibe merkezleri şeklinde değerlendirilmiştir. Arkeologların turizmin arkeolojik alanlara zarar vereceği yönündeki endişeleri (Erdoğan, 2021: 685), turizm profesyonellerinin bu alanlara yönelik planlamalarını da sınırlamaktadır. Oysa arkeo-turizm, arkeologlar, konservatörler ve turizm planlamacıları gibi farklı disiplinlerden uzmanların iş birliğini gerektiren çok yönlü bir alan olarak ele alınmalıdır. Arkeolojik miras, yalnızca bilimsel çalışmalarla sınırlı kalamayacak kadar ilgi çekici; yalnızca turistik amaçlarla yönetilemeyecek kadar hassas ve korunması gereken bir değerdir (McKercher, du Cros, 2003).

2. Prusias ad Hypium Antik Kenti: Arkeolojik Önemi ve Arkeoturizm Potansiyeli

Resim 1. Prusias ad Hypium Kenti

Bithynia Birliği’ni oluşturan 12 kentten biri olan kent (Doğancı, 2013: 167-186), Helenistik Dönemle birlikte Bithynia Kralı I. Prusias kenti ele geçirmiş ve kendi ismini vermiştir. Kent böylece yakın çevresindeki diğer Prusias isimindeki kentlerden ayırt edilebilmek için Melen Nehri kıyısındaki anlamına gelen Prusias ad Hypium ismini almıştır (Karakuş, 2017: 242; IK 27: 1-3). Kent, İ.Ö. 74 yılında vasiyet yoluyla Roma’ya devredilmiş

ve böylece Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki ilk eyaletlerinden biri olan Bithynia'nın Eyaleti'nin sınırları içerisine girmiştir. Epigrafik verilerden edindiğimiz bilgilere göre kent, MS 2 yüzyılla birlikte İmparator Hadrianus'un Anadolu'da başlattığı imar faaliyetlerinden nasibini almış, Caracalla ve Elagabalus gibi Roma İmparatorların kente yaptıkları ziyaretler neticesinde kent oldukça gelişmiş, yapısal bir dönüşüm içerisine girmiştir (Karakuş, 2020: 20-23). Kent, Geç Antik Çağda Honorias eyaleti içinde yer almıştır (Belke, 2001: 264-265). Yazar Khoniates'in eserinde kent, Plousias olarak geçmektedir (Niketas Khoniates, 9, 641: 351-352).

Kent 1323 yılında Osman Bey'in uçbeylerinden Konuralp Gazi tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. 19. yüzyıl gezginleri tarafından kent, Eski Bağlar/Üskübi olarak anılmaktadır (Perrot-Guillaume, 1872: 21; Texier, 1862: 140). Sonradan Konuralp adını almış ve günümüze de bu isimle gelmiştir (Okan, Bilir, & Çalışkan, 2022: 34).

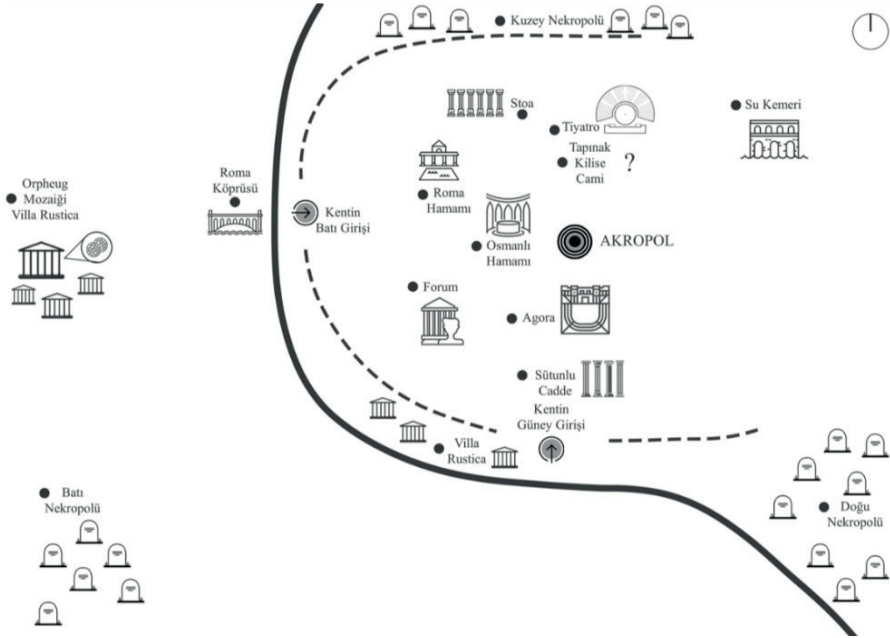
Düzce İli Konuralp mahallesi modern yerleşim alanının altında kalmış Prusias ad Hypium Antik Kenti, tarih boyunca kesintisiz yerleşim alanı olmuştur. Kentin önceki isminin Kieros olduğunu ve Herakleia'ya bağlı bir koloni kenti olduğunu antik yazar Herakleialı Memnon öğrendiğimiz Prusias kenti, Melen nehri kıyısında korunaklı bir tepenin güney yamacına kurulmuştur (Arslan, 2007). Kentin güneyinde kalan bereketli ova kentin territoriumu içinde kalmaktadır (Resim 1).

Çağlar boyunca yerleşimin devam ettiği antik kentlerde, özellikle Prusias ad Hypium örneğinde olduğu gibi, Antik Çağ'a ait yapıların büyük bir bölümü, alanın çağlar boyunca sürekli iskâna sahne olması nedeniyle günümüze ulaşamamış ya da hâlihazırda toprak altında kalmıştır. Bu nedenle, bu tür kentlerin antik dönem mimari programlarını ortaya koymak, doğrudan arkeolojik kalıntıların yanı sıra dolaylı verilerden de faydalanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, epigrafik belgeler, nümizmatik materyaller ve arkeolojik buluntular, ilk başvurulacak temel kaynaklar arasında yer almaktadır.

Sikkeler, ilk kez ortaya çıktıkları dönemde temel işlevleri olan ödeme aracı olmanın yanı sıra, üzerinde bulundukları simgesel ve figüratif unsurlarla kent kimliğinin önemli bir temsil aracı olmuşlardır. İlk örneklerinde çoğunlukla kentin koruyucu tanrısı ya da yerel semboller yer alırken, Helenistik dönemde bu yerini hükümdar portrelerine bırakmıştır. Roma İmparatorluk Çağı'nda ise sikkeler, yalnızca ekonomik bir araç olmanın ötesine geçmiş; üzerlerindeki betimlemeler aracılığıyla imparatorların siyasi ve ideolojik propagandasının taşındığı etkili bir iletişim aracı hâline gelmiştir. Bu döneme ait sikkelerin ön yüzlerinde imparatorların portrelerine yer verilirken, arka

yüzlerinde ise kentlere kazandırılan mimari yapılar, kazanılan askerî zaferler ve gerçekleştirilen çeşitli yardım faaliyetleri gibi temalar işlenmiştir. Bu tür betimlemeler, yalnızca imparatorluk propagandasını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda ilgili dönemdeki mimari faaliyetlerin izini sürmek açısından da önemli ipuçları sunar. Bu nedenle, sikkeler aracılığıyla elde edilen veriler, epigrafik bulgular ve arkeolojik kazılarla desteklendiğinde, antik kentlerin yapı programlarına dair daha bütüncül ve sağlam bir perspektif geliştirilebilir.

Prusias ad Hypium gibi kesintisiz yerleşimin sürdüğü antik kentlerde mimari geçmişi anlamak, yalnızca kazı verilerine değil, aynı zamanda sikkeler, yazıtlar ve hali hazırda toprak üstünde bulunan arkeolojik materyeller gibi dolaylı kaynaklara dayalı çok katmanlı bir değerlendirme sürecini gerektirmektedir. Bu üç veri grubunun bir arada incelenmesi, günümüzde kayıp ya da toprak altında kalmış mimari unsurları anlamamız açısından büyük önem taşımaktadır (Çizim 1).

Çizim 1. Kentin olası kent planı

2.1. Sur İçi

2.1.1. Kent Surları

Antik kentlerde surlar, kentin savunma sisteminin temel yapı taşıdır. Söz konusu yapılar, sadece dış tehditlere karşı askeri koruma sağlamamış, aynı zamanda kentin sınırlarını belirleyerek, içerideki sosyal ve idari düzenin şekillenmesine katkı sunmuştur. Surların planları ve konumlandırılmaları, genellikle kentin topografyasına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Vitruvius'a göre (1998), savunma duvarlarının genellikle mukavemet açısından sağlam zeminler üzerine, özellikle kaya yüzeylerine oturtulduğu ifade edilmektedir. Sur planları düz çizgili olabildiği gibi, dirsekli ya da çokgen biçimli düzenlemeler de içerebilmektedir. Bu duvarların uzunlukları ise hem coğrafi koşullara hem de dönemin siyasi ve askeri ihtiyaçlarına göre farklılık göstermiştir. Klasik Dönem'den Roma İmparatorluğu'na kadar geçen süreçte, sur duvarları daha uzun ve güçlü hale getirilmiş, savunma sistemleri geliştirilmiştir (Akarca, 1998).

Prusias ad Hypium antik kentinin sur yapıları hakkında ilk bilgileri 20. yüzyılın ortalarında yapılan araştırmalar sunmaktadır. Dörner (1952), kent surlarının M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısında, devşirme küboid taşlardan oldukça hızlı bir şekilde inşa edildiğini ve bu surların tüm kenti değil, yalnızca akropolis alanını çevrelediğini belirtmiştir. Magic'e (1984) göre ise, şehir surlarının inşası, M.S. 258 yılında Roma İmparatorluğu'nda baş gösteren İmparatorluk Krizi'nin bir sonucu olarak, acil bir savunma ihtiyacına yanıt vermek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Akropolisin kuzey kısmı, sarp ve dik bir topografyaya sahip olması nedeniyle doğal bir savunma sınırı oluşturmuştur. Bu durum, surların yalnızca batı, güney ve doğu yönlerinde inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Günümüzde bu surlardan sadece batı bölümünün bir kısmı ve güney surların bazı kesimleri ayakta kalabilmiştir. Surların inşa edildiği malzeme, teknik ve yerleşim planı üzerine henüz ayrıntılı bir arkeolojik çalışma yapılmamış olsa da mevcut kalıntılar bu yapıların dönemin askeri mimarisine dair önemli ipuçları taşıdığını göstermektedir.

2.1.2. Kent Kapıları

Antik kentlerin savunma mimarisi içinde giriş kapıları hem stratejik hem de sembolik işlevler üstlenmiştir. Kapılar, kente giriş çıkışın sağlandığı geçitler olmanın ötesinde, şehrin kimliğini yansıtan anıtsal yapılar olarak da tasarlanmıştır. Prusias ad Hypium (günümüz Konuralp) antik kentinin giriş kapıları hakkındaki bilgiler, sınırlı arkeolojik bulguya rağmen, özellikle İmparator Gallienus (M.S. 253–268) dönemine tarihlenen sikkeler aracılığıyla önemli ipuçları sunmaktadır (Resim 2). Gallienus dönemine ait

bronz sikkelerin arka yüzlerinde, Prusias ad Hypium'un ana giriş kapısını betimleyen sahneler yer almaktadır. Bu tasvirlerde ortada kemerli bir ana giriş kapısı, her iki yanında ise konik çatılı, silindirik biçimli burçlar görülmektedir. Burçların üzerinde küçük kemerli geçitler de yer almakta, bu da mimaride savunma ve geçiş işlevlerinin birlikte ele alındığını göstermektedir (Franke, 1968: 2007). Söz konusu mimari unsurlar, yalnızca Prusias ad Hypium'a özgü değildir. Aynı döneme tarihlenen Nikaia (İznik) sikkelerinde de benzer giriş kapısı tasvirlerine rastlanmakta, bu da Gallienus'un yönetimi sırasında şehir surları ve kapılarında sistemli bir güçlendirme programının uygulandığını düşündürmektedir. Nitekim bu dönem, Roma İmparatorluğu'nda Goth saldırılarının yoğunlaştığı, dolayısıyla savunma mimarisinin ön plana çıktığı bir evredir (Magic, 1984).

Resim 2. Kent Kapısının sikke üzerindeki betimi

Prusias ad Hypium kent kapılarından herhangi bir mimari kalıntı günümüzde bütünüyle gün yüzüne çıkarılamamış olmakla birlikte hem topografik veriler hem de yerel buluntular kapıların olası konumları hakkında fikir vermektedir. Kentin kuzey kısmı, sarp ve dik bir topografyaya sahip olduğu için doğal bir savunma sınırı oluşturmaktadır. Bu nedenle girişlerin batı, güney ve doğu yönlerinden sağlandığı anlaşılmaktadır (Dörner, 1952).

İlk olası giriş, batı kapısıdır. Bu bölge, günümüzde Düzce-Akçakoca karayolunun Konuralp beldesine ulaştığı Çarşı İçi Caddesi civarında yer almaktadır. Antik batı surlarının bu hatta uzandığı bilinmektedir. Ayrıca Roma dönemine ait taş köprüünün bu kapıyla neredeyse karşılıklı konumlanması, kent girişinin burada olabileceğine işaret etmektedir. Aynı aks üzerinde yer alan Roma hamamı kalıntıları (külhanlar), girişin bu bölgede yoğun kentsel

kullanım alanlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Genç Plinius'un, İmparator Trajan'a yazdığı mektuplarda ifade ettiği gibi, Roma hamamlarının kentlerin giriş ve çıkış noktalarına yakın konumlandırıldığı bilgisi dikkate değerdir (Plin. Epist). İkinci olası giriş ise güney kapısıdır. Bu bölgede geçmiş yıllarda sulama kanalı inşaatı sırasında çok sayıda sütun, kaide ve üst yapı elemanı bulunmuştur. Mellink (1965), bu güzergâhın antik dönemde sütunlu bir caddeye ev sahipliği yapmış olabileceğini belirtmektedir. Günümüzde de bu alanda, eski Konuralp Belediye binasının yer aldığı Ali Hamza Sokak çevresinde sütun ve kaide parçalarına rastlanmaktadır. Bu buluntular, güney kapısından başlayan bir caddenin akropolise ve agoraya yöneldiğini düşündürmektedir.

Prusias ad Hypium'un giriş kapıları hakkında net arkeolojik veriler sınırlı olsa da, sikkeler üzerinde yer alan detaylı betimlemeler ile topografik ve mimari veriler bir araya getirildiğinde, kapıların olası konumları hakkında bilimsel öngörülerde bulunmak mümkündür. Batı kapısının, hem sur kalıntıları hem de çevresindeki yapılar bağlamında, Gallienus dönemine ait sikkelerde betimlenen anıtsal giriş kapısı olabileceği değerlendirilmektedir. Güney kapısı ise sütunlu cadde ve mimari elemanların varlığı ile desteklenen ikinci önemli geçiş noktasıdır. Bu iki kapının, kentin Roma dönemindeki savunma ve ulaşım sistematığında kritik işlevler üstlendiği anlaşılmaktadır. İleride yapılacak sistemli kazılar, bu varsayımların kesinliğe kavuşturulmasını sağlayacaktır.

2.1.3. Agora

Eski Yunan'da toplanma anlamına gelen agora, zamanla toplanma yeri, pazar yeri ve kent merkezi gibi işlevsel anlamlar kazanmıştır (Çelgin, 2018: 20). Özellikle kralların aristokrasi yoluyla devrilmesi ve demokrasiye geçişin hızlanmasıyla birlikte, kentlerin merkezi yönetim organları agoralara taşınmıştır. Böylece agoralar, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal işlevler üstlenerek kentin kalbi hâline gelmiştir. Genellikle kentin yayılım alanı içerisinde, ana caddelerin kesiştiği merkezi ve düz alanlarda inşa edilmişlerdir (Wycheley, 2011: 72). Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise agora yalnızca ticaretin yapıldığı bir alan değil; aynı zamanda zafer takları, zafer sütunları ve heykeller gibi mimari unsurların yer aldığı, Roma imparatorlarının siyasi propaganda yürüttüğü bir merkez hâline gelmiştir (Zanker, 1988: 33-43).

Prusias ad Hypium kentinin agora yapısının, kent sikkeleri üzerinde kentin giriş kapısı gibi bir betimi yoktur. Fakat kentin epigrafik belgelerinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kentteki agora yapısının varlığını, M. Iulius Gavinius Sacerdos'u onurlandırmak için diğer kamu görevlilerince dikilmiş

onur yazıtı kanıtlar niteliktedir. Yazıtta; “Kentin soylularından olan M.Iulius Gavinius Sacerdos’un 50.000 denarius vererek agoranın onarılmasına katkıda bulunduğu yazmaktadır (IK 27, No.20). Ayrıca bahsi geçen 50.000 denariusun büyük bir miktar olmasından, agoranın son derece büyük ve ihtişamlı olduğu yorumunu çıkartabiliriz. Yine yazıttan anlaşılabileceği üzere agoranın 2-3. yüzyılda onarım gördüğü gerçeğine göre yapımının bu tarihten daha önce olduğunu anlayabiliriz.

2.1.4. Sütunlu Cadde

Antik çağ kent planlamalarına göre kentin sütunlu caddeleri agoralara çıkmaktadır. Bu yüzden yukarıda değindiğimiz kentin güney girişinin devamı niteliğindeki sütunlu cadde eğer eski Konuralp Belediye binasının bulunduğu yer olan Ali Hamza Sokaktaysa eğer agora da hemen hemen aynı mevkide veya yine yakın lokalizasyonda olan günümüzde Konuralp’in meşhur Cuma pazarlarının kurulduğu alan olabilir. Agoraların Roma imparatorlarının propaganda amaçlı heykeller, onurlandırma yazıtlarının sergilendiği alanlar olduğundan bahsetmiştik. Prusias ad Hypium kentinin personifikasyonu olan Tyckhe heykelinin 1931 yılında aynı mevkide bulunduğunu da göz önünde bulundurursak bahsi geçen mevkii kentin agora yapısının olduğu tezini güçlendirebilir. Yine aynı mevkide 1991 yılında günümüzde Bolu Müzesi’nde sergilenmekte olan Antonius Pius büstü de bu savımızı destekler durumdadır.

Yine kent sikkeleri üzerinde şimdiye kadar herhangi bir betimiyle karşılaşmadığımız, kentin hamam veya gymnasium yapısı ile bilgileri epigrafik verilerden öğrenmekteyiz. Yazıttan İmparator Septimus Severus döneminde (193-211) M.Iulius Gavinius Sacerdos’un desteğiyle onarılan ve adının Domitius Hamam’ı olduğunu öğrenmekteyiz (IK 27, 85). Onarım tarihi 2-3. yüzyıl olduğuna göre yapım tarihi ise daha önceki yıllara tekabül etmektedir.

2.1.5. Hamam

Antik dönem kentlerinde bulunan önemli yapılardan biri olan hamamlar, yalnızca yıkanma işlevi görmemiş, aynı zamanda toplumsal etkileşim alanları olarak da işlev görmüştür. M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzanan hamam kültüründe, kadın ve erkeklerin yıkandıkları alanların yakınında fiziksel ve zihinsel egzersizlerin gerçekleştirildiği mekânlar da yer almaktadır (Bonneville, 1994). Roma Dönemi’ne ait hamam yapıları, işlevsel olarak farklı bölümlere ayrılmıştır. Bu yapılar arasında apodyterium (soyunma odası), sudatorium (terleme odası), caldarium (sıcak suyla yıkanma alanı), tepidarium (ılık oda, aynı zamanda sosyal etkileşim alanı) ve frigidarium (soğuk su alanı)

gibi mekânsal bölümler yer almaktadır. Bu bölümler, hem hijyen hem de sosyal bütünleşme amacıyla kullanılmıştır. Antik dönem kentlerinde bulunan önemli yapılardan biri olan hamamlar, yalnızca yıkanma işlevi görmemiş, aynı zamanda toplumsal etkileşim alanları olarak da işlev görmüştür. M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzanan hamam kültüründe, kadın ve erkeklerin yıkandıkları alanların yakınında fiziksel ve zihinsel egzersizlerin gerçekleştirildiği mekânlar da yer almaktadır (Bonneville, 1994.).

Prusias ad Hypium kentinde bulunan bir yazıttan, İmparator Septimius Severus'un hükümdarlığı döneminde, M. Iulius Gavinus Sacerdos'un desteğiyle onarılan ve adının Domitius Hamamı (balancia) (τοῦ Δομιτείου βαλανείου) olduğu anlaşılan bir hamam yapısının bulunduğu anlaşılmaktadır (IK 27, 85; Magic, 1950: 590), bu yapının, auxilia olarak bilinen yardımcı birliklerden ikisinin praefectus'luğunu ve iki Roma lejyonunda tribunus görevini üstlenmiş olan Domitius Proclus anısına yapılmış olabileceğini belirtmektedir. Karakuş'a (2017: 63) göre ise, bu hamam yapısı, Domitius ailesinin önemli üyelerinden Proclus ya da Honoratus tarafından inşa ettirilmiş ya da bu kişilere ithafen yaptırılmış olabilir. Bir başka yazıtta ise, kentin gymnasium yapısının inşasına, Tib. Klaudios Nestor'un kendi bütçesini kullanarak başladığı, ardından İmparator Vespasian döneminde prokonsüllüğe getirilen M. Salvidenus Asprenas'ın MS 76-77 yıllarında kente gelerek bu yapıyı ziyaret ettiği anlaşılmaktadır (IK 27, No. 42). Roma İmparatorluğu kent planlarında hamam ve gymnasium yapılarının genellikle bir kompleks içinde ve birbirine yakın konumlandığı göz önüne alındığında, bu iki yapının Prusias ad Hypium'da da yakın alanlarda yer aldığı varsayılabilir. Ancak, kentteki arkeolojik kazıların sınırlılığı nedeniyle bu yapıların tam konumu hakkında elimizde yalnızca yazılı belgeler bulunmaktadır. Buna ek olarak, günümüzde Çarşı İçi Caddesi başlangıcında tespit edilen ve bir hamam yapısına ait olduğu düşünülen külhan kalıntıları, bu yapıların varlığına ilişkin fiziksel veriler arasında yer almaktadır.

2.1.6. Tiyatro

Antik çağda tiyatrolar, kent yaşamının en önemli kamusal yapılarından biri olarak öne çıkar. Dini törenlerden dramatik oyunlara, şenliklerden siyasal gösterilere kadar pek çok etkinliğin gerçekleştirildiği bu yapılar, hem sosyal yaşamın merkezinde yer almış hem de dönemin mimari anlayışını yansıtan başlıca örneklerden olmuştur. Antik tiyatrolar genellikle kentin topoğrafik yapısı göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir. Yapıların çoğu, doğal bir yamaca yaslanarak hem yapısal sağlamlık hem de geniş bir görüş açısı sağlayacak biçimde planlanmıştır. Bu konumlandırma, aynı zamanda seyircinin sahneyi ve arka plandaki peyzajı net bir şekilde görebilmesine

olanak tanımıştır. Tiyatro yapılarında oturma sıralarının yer aldığı cavea bölümü genellikle güney yönüne bakacak şekilde yerleştirilmiş, böylece güneş ışığından en az etkilenecek biçimde tasarlanmıştır. Akropolis gibi önemli yapılar, tiyatroya arka fon oluşturacak biçimde bütünsel bir plan anlayışıyla değerlendirilmiştir.

Antik dönemde tiyatro mimarisi zamanla gelişmiş, bu gelişim özellikle Yunan ve Roma kültürlerinin yapı anlayışında kendini göstermiştir. Yunan tiyatroları genellikle arazinin doğal eğimine uygun olarak tasarlanmış, yamaca yaslanan bir yapı sistemi benimsenmiştir. Bu yapılar doğal topografyaya entegre edilerek inşa edilmiş, yapay destek sistemleri çok sınırlı düzeyde kullanılmıştır. Roma döneminde ise mimari teknolojinin gelişmesiyle birlikte tiyatroların yapımında tonoz, kemer gibi taşıyıcı elemanlar ön plana çıkmış, bu sayede düz arazilerde de büyük tiyatrolar inşa edilebilmiştir. Bu yapı tekniği, tiyatro mimarisine daha fazla yükseklik ve seyirci kapasitesi kazandırmıştır. Ayrıca bu dönemde tiyatrolar yalnızca doğal eğime bağlı kalmaksızın kent merkezlerine daha yakın ve anıtsal biçimde konumlandırılmıştır.

Tiyatro yapılarında görülen biçimsel farklılıklar da dikkat çekicidir. Antik Yunan tiyatrolarında cavea genellikle at nalı şeklinde, orkestra ise tam daire formundadır. Roma tiyatrolarında ise bu düzen yarım daireye dönüşmüştür. Yine sahne binası (scaena) Yunan tiyatrolarında daha sade ve alçakken, Roma tiyatrolarında oldukça yüksek, süslemeli ve anıtsal bir görünüme sahiptir. Roma tiyatrolarında sahne, proskenion adı verilen yükseltilmiş bir platformda oynanırken, bu platformun arkasında görkemli sahne cepheleri yer alır. Seyirci girişleri de farklılık gösterir: Yunan tiyatrolarında girişler açık paradoslarla sağlanırken, Roma tiyatrolarında bu geçitler kapalı ve daha sistematiktir. Tiyatro yapılarının mimari detayları, yalnızca estetik değil; aynı zamanda akustik, işlevsellik ve seyirci konforu açısından da titizlikle düşünülmüştür. Orkestra bölümü, oyuncularla seyirci arasındaki etkileşimi sağlarken, sahne binası hem akustiğe katkı sağlar hem de görsel bir sınır oluşturur (Vitruvius, 1998) .

Antik tiyatrolar, bu özellikleriyle yalnızca sanatsal faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlar değil; aynı zamanda dönemin mühendislik bilgisinin, estetik anlayışının ve toplumsal örgütlenmesinin birer göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Prusias ad Hypium kentinde en önemli anıtsal nitelikteki antik yapılarından biri kentin antik tiyatrosudur. Tiyatroda bilimsel nitelikli arkeolojik kazılar ilk kez 2013–2019 yılları arasında, Konuralp Müzesi başkanlığında ve Düzce Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nün bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir (Resim 3).

Resim 3. Prusias ad Hypium Tiyatrosu, 2014

2025 yılında halen devam eden kazılar ise yine Konuralp Müzesi başkanlığında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin bilimsel danışmanlığında sürdürülmektedir (Resim 4).

Resim 4. Prusias ad Hypium Tiyatrosu, 2024

Oldukça görkemli bir mimariye sahip olan sahne binası, üç kapı ve altı pencereden oluşmaktadır. Üç bölümden oluşan cavea'nın oturma basamakları, topografyanın el verdiği ölçüde yamaca yaslanarak yükselmiştir. Cavea'nın doğu ve batı uçları ise tonozlu geçitlerle (vomitorium) desteklenerek yükseltilmiştir (Okan vd. 2022: 37). Ayrıca, tiyatronun yalnızca dramatik performanslara değil, başka türden gösterilere de ev sahipliği yaptığını gösteren doğu ve batı yönlerinde yer alan aditus maximus üzerindeki tribunalia alanları dikkat çekmektedir (Okan vd. 2022: 43).

Aphrodisias'ta ele geçen bir yazıtta, Aphrodisiaslı pankreas boksörü M. Aelius Aurelius Menander'in yarışmalara katıldığı kentler arasında Prusias ad Hypium'un da yer alması (Ameling 1985: 13–14), tiyatronun dövüş müsabakaları gibi etkinlikler için de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Tiyatro ile ilgili bir başka epigrafik örnek ise Konuralp Müzesi'nde sergilenen, mezar taşında kabartma tiyatro maskı bulunan Atinalı tragedya oyuncusu Tiberius Klaudius Philoksenos'a aittir. Mezar yazıtında, Philoksenos'un Yunanistan'dan gelen bir tiyatro topluluğunun üyesi olduğu, Prusias'ta öldüğü ve buraya gömüldüğü belirtilmektedir (Karakuş 2017: 206–207; Ameling 1985, No.97). Tiyatronun sahne binası arşitrav blokları üzerindeki bir yazıtta ise Prusias ad Hypium'lu M. Iuslius Proklos'un İmparator Rahipliği'ne terfi etmesinin ardından, sahne binasının proskenion bölümünü ve bazı heykelleri yaptırdığı yazmaktadır. 2021 yılında proskenion alanında yürütülen kazılar sırasında bulunan Apollon heykeli ve diğer heykeller, bu yazıtı doğrular niteliktedir. Tiyatro yapısı, güncydeki ova manzarasına hâkim olacak biçimde yamaca yaslanarak inşa edilmiştir. Cavea'nın sahne binasından yüksek konumda olması, orkestranın yarım daireyi aşan formu ve Helenistik döneme tarihlenebilecek siyah firnisli seramik örneklerinin bulunmuş olması; yapının Yunan tiyatrolarına özgü özellikler taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, tiyatronun ilk inşa tarihinin Helenistik Dönem'e uzandığı; ancak mevcut mimari biçiminin Roma Dönemi'nde yapılan eklemeler ve genişletmelerle şekillendiği anlaşılmaktadır (Okan, Bilir & Çalışkan, 2022, 40–42).

2.1.7. Dini Mimari

Antik kentlerin akropolislerinde yer alan en önemli yapılardan biri de dini mimarilerdir. Pagan inanca sahip Antik Çağ toplumu, çok sayıda tanrıları için çeşitli tapınaklar inşa etmiştir. Bu yapılar, yalnızca dini değil, aynı zamanda toplumsal ve kentsel bütünlüğün de ayrılmaz parçaları olmuştur. Antik dönemde kentler, dinsel bir topluluk yapısı sergilemiş ve tapınaklar, kutsal mekânlar ile kentsel dokunun önemli bileşenleri hâline gelmiştir (Tuna, 2014: 10). Kutsal alanlar genellikle, tanrı ya da tanrıçaya adanmış

bir arazi ile birlikte tanımlanmış ve bu alanlar, doğal ya da yapay işaretlerle belirginleştirilmiştir. Bu bağlamda, yapay işaret olarak inşa edilen tapınaklar, kentin dini işlevini yerine getiren kültürel yapılar olarak, kent dokusu içerisinde merkezi bir konuma sahip olmuştur.

Prusias ad Hypium kentine ait dini yapılarla ilgili bilgiler, büyük oranda sikkelere ve epigrafik verilere dayanmaktadır. Kent sikkelerinde Zeus, Helios, Hermes, Herakles, Athena, Dionysos, Serapis, Asklepios, Hypios gibi tanrıların yanı sıra Tyche, Hygieia, Homonoia, Kybele ve Nike gibi tanrıçaların betimlemeleri yer almaktadır (Brandis, RE III,I, 524; Sikkeler için Bkz. Roman Provincial Coinage, 2025, <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>). Epigrafik verilerde ise, kentte Zeus Olympos'a yönelik tapınım oldukça belirgindir. Örneğin, M. Iulius Gavinius Sacerdos'un "İmparatorluk Tapınakları Rahibi" ve "Zeus Olympos'un Rahibi" unvanlarını taşıması, Zeus Olympos'un baş tanrı olarak kabul edildiğini göstermektedir (Karakuş, 2017: 94-95; IK 27, No. 20). Hadrianus'a ithaf edilmiş bir başka yazıtta geçen "...Zeus Olympos ve kentin kurucusu Hükümdar Trajanus oğlu Hadrianus Yüce Caesar'a" (IK 27, No. 35) ifadesi, baş tanrı ile imparatorun aynı kült yapısı içinde yer aldığını, dolayısıyla ortak bir tapınımın mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Prusias ad Hypium'un, Anadolu'daki önemli Apollon kehanet merkezlerinden biri olan Klaros ile dini bağa sahip olduğunu belirtmektedir (Debord, 1982: 19, 21; IK 27, T8.). Klaros'a bağlı diğer Bithynia kentleri arasında Nikomedia, Nikaia, Kios, Creteia-Flaviopolis, Caesarea-Germanike ve Apameia yer almakta, bu durum bölge kentleri arasında bir dini ortaklık olduğunu göstermektedir.

Roma İmparatorluğu döneminde kentte hangi tanrıya adandığı bilinmeyen bir tapınağın yeniden inşa edildiği bilgisine ulaşılmıştır (Price, 2005: 30). Ayrıca, Moesia Inferior eyaletinde yer alan Ulpia Nikopolis ad Istrum kentinde bulunan bir yazıtta, Apphos oğlu Iason adlı bir Prusias ad Hypium vatandaşının, Theos Hypsistos (Zeus Hypsistos) adına bir tapınak inşa ettirdiği belirtilmektedir. Bu durum, Zeus Hypsistos'un Prusias ad Hypium'da da tanındığını ve tapınım gördüğünü düşündürmektedir (Sharankov, 2014: 30-31,47). Her ne kadar kentte sayıca fazla tapınağın bulunduğu varsayılrsa da günümüze ulaşan hiçbir tapınak yapısı mevcut değildir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, 2. yüzyıldan itibaren başlayan ve hızla ilerleyen Hristiyanlaşma süreci olabilir. Mango'nun (2006: 45,48.) da belirttiği gibi, pagan tapınakları yeni din için uygun yapılar olarak görülmediğinden, çoğu terk edilmiş, bazıları kiliseye dönüştürülmüştür.

Prusias ad Hypium’da ise, tapınaklara ait mimari parçaların, kentin sur duvarlarının onarımı sırasında devşirme malzeme olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Konuralp Müzesi bahçesinde sergilenen ve buluntu yeri bilinmeyen mimari öğeler, dini mimarinin zamanla uğradığı yıkımı belgelemektedir. Müzede yer alan İon düzenindeki sütun başlıkları, üzerlerindeki panter ve asma yaprakları süslemeleriyle, Dionysos Tapınağı’nın varlığını düşündürmektedir. Daha sonra 2014 yılında yapılan tiyatro kazılarında tespit edilen bir fırın yapısı çevresinde, kireç üretimi için bir araya getirilmiş mimari parçalar bulunmuştur. Bu bulgular, terk edilen tapınakların yapı taşlarının kireç fırınlarında yakılarak başka amaçlar için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, 2017 kazılarında bulunan yüksek kaliteli Korinth düzeninde bir sütun başlığı, tapınağa ait bir mimari öğe olarak değerlendirilmektedir. Bulunduğu yer itibarıyla ya tiyatronun sahne binasından devşirilmiş ya da yakılmak üzere getirilen bir tapınak parçası olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Prusias ad Hypium’daki dini mimari kalıntıların günümüze ulaşmamış olması, sadece kültürel dönüşüm ve yıkımla değil, aynı zamanda arkeolojik kazıların sınırlılığıyla da açıklanabilir. Ancak İmparator Antoninus Pius dönemine ait bir sikkede yer alan, dört sütunlu Korinth düzeninde bir tapınak betimi, kentteki dini mimari hakkında dolaylı da olsa önemli bilgiler sunmaktadır. Bu betimde, kült heykelinin vurgulanması amacıyla orta sütun aralığının geniş bırakıldığı gözlenmektedir, ancak sikkedeki korozyon nedeniyle heykelin hangi tanrıya ait olduğu belirlenememektedir (SNG Pontos 888). Pagan tapınım merkezleri olan tapınaklar, direkt pagan inancını yansıtan, ayıplı yapılar olarak görüldükleri için ya terk edilip yok edilmişler ya da kiliseye dönüştürülmüşlerdir. Sagalassos kentindeki iki tapınağın ve Aphrodisias’ta bulunan Aphrodit tapınağının kiliseye dönüştürülmesi gibi örnekler mevcuttur. Tapınaklar birçok kilise inşa edilirken devşirme malzemesi olarak kullanılmışlardır.

Hristiyanlaşma sonucunda terk edilen tapınaklar, âtıl duruma düşen tapınak yapı elemanlarının devşirme malzeme olarak kullanılması ya da fırınlarda yakılarak kirece dönüştürülmesine bir de kazı araştırmaların yetersizliği de eklenince, kentin tapınaklarının, kent planı içerisinde nerede oldukları hakkındaki bilgiler şimdilik tahminden öteye geçemez. Antik çağ kent planlarında tapınakların, sur duvarlarının içinde yani kentin akropolüne, yüksek bir tepenin üzerine konumlandırıldığı bilinen bir durumdur. Bu bağlamda akropol tepesine yaslı bir şekilde günümüze kadar ulaşan kentin tiyatro yapısının civarında olabileceğini Anadolu’daki diğer antik kent plan örnekleriyle karşılaştırıp tahmin edebiliriz.

2.2. Sur Dışı

2.2.1. Köprü

Prusias ad Hypium antik kentinin surları dışında, batı yönünde yer alan ve Tabak Deresi ya da Aktun Çayı olarak bilinen küçük bir akarsu üzerinde, üç kemerli bir köprü bulunmaktadır. Beyaz mermer bloklardan inşa edilen bu yapının bazı taşlarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Köprü yapısı, mimari özellikleri bakımından tiyatro ile aynı döneme tarihlenebileceği bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir (Rollas, 1967: 8-9). Belke (2001), köprünün Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde meydana gelen bir sel felaketi sonucunda zarar gördüğünü ve sonrasında kapsamlı bir onarım geçirdiğini belirtmektedir (Belke 2001: 265). Köprünün yaklaşık 100 metre yukarısında Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen bazı mimari kalıntıların bulunması, Akropolis dışında kalan bu alanın uzun süre boyunca iskâna sahne olduğunu göstermektedir (Belke, 1996: 265). Prusias ad Hypium'un batısında yer alan ve Büyük Melen Çayı (Hypios) üzerinde inşa edilmiş bir köprüye ait kalıntıların, Düzce çanağında güney yönünde devam eden, Romalıların doğu seferlerinde kullandıkları antik yolun bir parçası olduğunu ileri sürülmektedir (Bittel, 1945: 62-63). Robert (1980) ise, Akropolis'in batısındaki Aktun Çayı (Aktun Boğazı) üzerinde yer alan köprünün Geç Roma Dönemi'nde ve sonrasında onarım gördüğünü, ancak daha sonraki dönemlerde yaşanan sel felaketleri sonucu tahrip olduğunu aktarmaktadır. Aynı araştırmacı, bu köprünün sütunlu bir caddeyle bağlantılı olduğunu ve günümüzdeki köprüden yaklaşık 100 metre yukarıda bulunan antik köprü kalıntılarının Osmanlı döneminde korunduğunu belirtmiştir. Düzce Konuralp Müzesi Müdürlüğü tarafından 2012-2021 yılları arasında gerçekleştirilen kurtarma kazısı sonucunda söz konusu antik köprü gün yüzüne çıkarılmıştır. Kuzey ayağı günümüze ulaşmamış olan bu üç kemerli köprünün mevcut uzunluğu 30,25 metredir. Kuzey ayağı da dahil edildiğinde köprünün toplam uzunluğu 39,20 metreye ulaşmaktadır. Köprünün doğu ve batı kenarlarında yer alan 10 cm'lik döşeme çıkıntıları hariç genişliği 4,80 metredir. Ana kemerin derinliği ise 3,17 metre olarak ölçülmüştür (<https://duzce.ktb.gov.tr/TR-210468/prusias-ad-hypium-antik-kenti.html>) (Resim 5).

Resim 5. Roma Köprüsü

2.2.2. Villa Rustica

Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun artışıyla birlikte tahıl üretimi ve saklanması giderek önem kazanmış, bu durum kırsal alanlarda geniş üretim alanlarının ve mülkiyet sistemlerinin gelişimini teşvik etmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan villa rustica yerleşimleri, merkezî bir ana yapı ve etrafında çeşitli üretim, işçilik ve konaklama alanlarının bulunduğu tarımsal kompleksler olarak tanımlanır. Başlangıçta salt tarımsal üretim amacıyla kurulan bu yapılar, zamanla zengin sınıfların şehir yaşamından uzaklaştığı, dinlenme ve ikamet işlevi gören kırsal konutlara dönüşmüştür.

Özellikle M.S. 4 ila 7. yüzyıllar arasında villa rusticaların sayısında gözle görülür bir artış yaşanmış; bu süreç, Roma kırsal mimarisinde önemli bir evrimi beraberinde getirmiştir (Tülek, 2009). Bu tür yapıların Anadolu'daki önemli örneklerinden biri, antik Prusias ad Hypium kentinde tespit edilmiştir. Kentin güneyinde, eski bir Roma yolu olduğu düşünülen Kanal mevkisi, önemli bir arkeolojik buluntu alanı olarak dikkat çekmektedir.

Söz konusu alanda, 1952 yılında ilk olarak Dörner tarafından bildirilen raporla ve daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzesi ile 1997-1998 yıllarında Bolu Arkeoloji Müzesi denetiminde yürütülen kazılarda, 40 metrekare büyüklüğünde bir taban mozaığı gün yüzüne çıkarılmıştır. Mozaikte merkezde lir çalan Orpheus figürü ve çevresinde çeşitli hayvanlar betimlenmiş, dört köşeye ise dört mevsimi temsilen kadın personifikasyon figürleri yerleştirilmiştir (Rollas, 1967; Zeyrek, Çelik, 2005; Sezer, 2015) (Resim 6).

Resim 6. Konuralp Müzesi Orpheus Mozaik

Aynı bölgede yer alan bir diğer mozaik ise, Skyros Adası'nda Kral Lykomedes'in sarayında gizlenen Akhilleus'un, Odysseus tarafından tanınarak ortaya çıkarılması sahnesini konu edinmektedir. Bu mozaik, 26 panodan oluşmakta ve toplamda 50,8 m² alanı kaplamaktadır. Aynı kompozisyon içinde ziyafet hazırlığı ve av sahneleri de yer almakta olup, bu tür temalar Roma ve Yunan kültürlerinde yaygın olarak tercih edilen ikonografik unsurlardır (Sezer, 2018).

Her iki mozaik de büyük olasılıkla M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilmekte ve varlıklı bir Roma vatandaşının konutunun salon zeminine ait olduğu düşünülmektedir. Bu buluntular, Prusias ad Hypium'un yalnızca bir kentsel merkez değil, aynı zamanda zengin kırsal villalarla çevrili bir yerleşim dokusuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu duruma ilişkin bir diğer önemli buluntu ise, 2016 yılında Aynalı Köyü'nde tespit edilen 125 metrekarelik büyük bir mozaiktir. Mozaik'in boyutu ve kalitesi, Prusias ad Hypium'un sur dışı kırsal alanlarında bulunan villaların zenginliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca

kentteki yazıtlar, bu tür villaların sahiplerinin genellikle yönetsel elitler olduğunu göstermektedir. Özellikle, Titius Ulpius Aelianus Papianus adına dikilmiş olan onurlandırma yazıtı, söz konusu bireyin hem kent yönetiminde etkili bir figür hem de büyük toprak sahibi olduğunu ortaya koymaktadır (IK 27, No.17). Bu durum, Prusias ad Hypium’da tüccar ve zanaatkarların kent merkezinde, Roma ordularında görev yapmış veteran askerler ile soyluların ise sur dışındaki villalarda ikamet ettiğini belgelemektedir (Karakuş 2017: 65).

2.2.3. Su Kemerleri

Antik kentlerde su temini, başlangıçta kuyu ve sarnıçlar aracılığıyla sağlanmıştır. Ancak kentlerin büyümesi ve nüfusun artmasıyla birlikte, artan su ihtiyacı daha gelişmiş su taşıma sistemlerini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, kemerli su yolları (aquaeductus), Roma mühendisliğinin en dikkat çekici örneklerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Üzerinden su taşınan bu kemerli yapılar, yalnızca birer teknik başarı değil, aynı zamanda Roma kentlerinin simgesel ve işlevsel yapı taşlarıdır (Owens, 2000). Roma İmparatorluk Dönemi’nde inşa edilen su kemerlerinin başlıca amacı, özellikle hamam yapıları gibi suya büyük miktarda ihtiyaç duyan kentsel yapıların su ihtiyacını karşılamaktır (Macready, 1987). Aynı şekilde, çeşmeler, halka açık tuvaletler (latrinae) ve diğer kamusal yapılar da bu sistemlerle beslenmiştir (Ward-Perkins, 1974). Roma mühendisliği, suyun kaynağından kilometrelerce uzaklıktaki şehir merkezlerine kesintisiz ve sağlıklı şekilde ulaşmasını sağlayan su kemerleri inşa ederek bu alandaki ihtiyacı etkili bir biçimde çözmüştür (Howatson, 2013). Bu sistemlerin Anadolu’daki önemli örneklerinden biri, Prusias ad Hypium antik kentinde yer almaktadır. Kentin su sistemine ilişkin kalıntılar, kent merkezinin yaklaşık 5 km doğusunda yer alan Kemerkasım Köyü’nde tespit edilmiştir. Suyun, Kozluk Köyü’nün Dokuzpınarlar mevkiinden çıkarak, Kemerkasım’daki kemerler aracılığıyla kente ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde, kent akropolünde bu sisteme ait sadece 11 kemer ayağı ayakta kalabilmiştir. Buna karşılık Kemerkasım’daki kalıntılar, mimari olarak daha farklıdır; burada çift katlı kemer yapıları gözlemlenmiştir (Bilir, 2013: 278).

Söz konusu altyapının sadece fiziksel kalıntılarla değil, epigrafik belgelerle de desteklendiği görülmektedir. Kentte bulunan bir yazıtta, Prusias’lı bir kent yöneticisinin kente temiz su getirdiği açıkça belirtilmiştir (IK 27, No. 19). Bu tür yazıtlar, Roma kentlerinde su temininin yalnızca bir mühendislik faaliyeti değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal prestij unsuru olduğunu da ortaya koymaktadır.

2.2.4. Nekropoller

Antik kentlerde nekropoller, genellikle şehir merkezinden uzakta, sur dışına konumlandırılmış mezarlık alanlarıdır. Prusias ad Hypium antik kentinin nekropollerinde de bu geleneğe uygun şekilde, kent surlarının dışında yer almaktadır. Kentin batısında yer alan Batı Nekropolü, günümüzde Düzce ilinin Konuralp beldesinde bulunan Şehit Hüseyin Kıl Mahallesi, Tepecik mevkiinde konumlanmaktadır. Bu bölgede 1937 yılında gerçekleştirilen kazılar sırasında Roma Dönemi'ne tarihlenen ve günümüzde Konuralp Müzesi'nde sergilenen "Girlandlı Lahit" gün yüzüne çıkarılmıştır. Kapakla birlikte yüksekliği 1.20 metre, genişliği ise 2.47 metre olan bu lahitin uzun kenarlarında motifleri, kısa kenarlarında ise thyrsos betimlemeleri yer almaktadır. Lahitin bir uzun yüzeyinde girland kıvrımları arasında yuvarlak madalyonlar içinde yaban domuzu, aslan, kartal ve kuş kabartmaları dikkat çekmektedir (Zeyrek 2005). Aynı nekropol alanından çıkarılan bir başka lahit de günümüzde Konuralp Müzesi bahçesinde sergilenmektedir.

Doğu Nekropolü ise Orhangazi Mahallesi sınırları içerisindeki Yörükler Nekropolü olarak bilinmektedir. Konuralp Müzesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında bu alanda çeşitli kültürel varlıkların izlerine rastlanmıştır. Kuzey Nekropolü ise Konuralp'in Hatipli mevkiinde yer almaktadır. Bu üç ana nekropol alanından elde edilen buluntular, Prusiaslıların gömü geleneklerini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Tümülüsler, farklı mimari özellikler gösteren mezar yapıları ve lahitler, bölgede çeşitli gömü tiplerinin bir arada bulunduğuna işaret etmektedir (Zeyrek 2005). Ancak, bugüne dek bu nekropol alanlarında sistematik ve bilimsel nitelikte kapsamlı bir arkeolojik kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir.

Sonuç

Günümüzde, arkeolojik kültürel miras alanlarının yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeylerde değer üretme kapasitesi üzerine çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu alanların, toplumda eğitim, ekonomi, sosyalleşme ve kültürel bilinç gibi çok boyutlu farkındalıkların gelişimine katkı sağladığı yönündeki görüşler giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Kirshenblatt, Gimblett, 1998: 151). Ortak kültürel miras niteliği taşıyan arkeolojik kültür varlıkları, kültürler arası diyalogun kurulmasında ve uluslararası ortak hafızanın şekillenmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir (Jameson, Eogan, 2013: 3–4). Bu bağlamda, arkeoloji bilimi ve arkeologlar, günümüzde kültürel miras alanlarının toplum tarafından anlaşılması ve değerinin kavranması amacıyla gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası seyahatlerin temel unsurları hâline gelmiştir. Sürdürülen arkeolojik araştırmaların temel hedeflerinden

biri, bilimsel bilgi üretmek ve yeni kuşak arkeologların yetişmesini sağlayarak akademik alana katkı sunmaktır (Özdoğan, 2008: 25). Bununla birlikte, bu çalışmaların bir diğer amacı ise, geniş kitlelerin arkeolojik alanları ziyaret etmesini teşvik ederek bu miras alanlarını turizme kazandırmaktır (Özdoğan, 2006: 10). Turizm için potansiyel çekicilik özelliği taşıyan arkeolojik çalışmaların kent için planlanan turist destinasyonu planlanmasında yer alması gerekmektedir. Arkeologların aktif bir rol almadığı bir arkeoturizm planlaması anlamını yitirecek ve terkedilecektir (Court, 2019:32).

Konuralp Prusias ad Hypium Antik Kenti, sahip olduğu arkeolojik miras unsurlarıyla yalnızca bilimsel araştırmalar açısından değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma, kültürel kimlik inşası ve turizm potansiyeli bakımından da stratejik bir öneme sahiptir. 2013 yılından bu yana sürdürülen sistematik kazı çalışmaları, antik kentin tarihsel katmanlarını ortaya çıkarmanın yanı sıra, yerel halkta kültürel aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlamış; tiyatro, sur duvarları, Roma köprüsü ve su kemerleri gibi anıtsal yapılar üzerinden geçmişle kurulan bağlar güçlenmiştir. Bu bağlamda, Konuralp Prusias ad Hypium Antik Kenti'nin arkeoturizm ekseninde değerlendirilmesi, hem bilimsel üretimin yaygınlaştırılması hem de yerel ekonominin çeşitlendirilerek sürdürülebilir hale getirilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Antik kentte yapılacak yeni kazı ve koruma çalışmaları, kültürel mirasın bilimsel değerini artırırken, alandaki görsel sunum ve yorumlama tekniklerinin geliştirilmesi yoluyla ziyaretçi deneyimini de zenginleştirecektir. Ancak bu süreçte, arkeoturizm faaliyetlerinin kontrolsüz bir ticarileşmeye dönüşmemesi için, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesi elzemdir.

Konuralp örneği göstermektedir ki, sürdürülebilir bir arkeoturizm planlaması ancak disiplinler arası bir yaklaşımla mümkün olabilir. Arkeologlar, tarihçiler, turizm uzmanları, şehir plancıları, iletişimciler ve yerel paydaşların iş birliği içinde hareket ettiği bütüncül bir strateji, bu tür kültürel miras alanlarının hem korunmasını hem de etkin bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır (Resim 7-8). Bu doğrultuda, Konuralp Prusias ad Hypium Antik Kenti'nin, ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığı artırılarak, Türkiye'nin sürdürülebilir kültürel turizm hedeflerine somut katkı sunabilecek örnek bir destinasyona dönüştürülmesi mümkündür.

Resim 7. 2017 yılı kazı çalışmalarından kesit. Tiyatronun alt caveasının yaklaşık 2000 yıl sonra gün yüzüne çıktığı an

Resim 8. Prusias ad Hypium tiyatrosu kazısı ekibi

Kaynakça

- Akarca, A. (1998). *Şehir ve savunması*. Ankara: TTK yayınları.
- Ameling, W. (1985)-IK 27. *Die inschriften von Prusias ad Hypium*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH.
- Arslan, M. (2007). *Memnon Herakleia Pontike Tarihi (Peri Herkleias)*. Ankara: Odin Yayıncılık.
- Aydın, S. (2023). Kültür varlıklarının sürdürülebilirliği bağlamında Prusias Ad Hypium antik kentine genel bir bakış, *Balukesir Arkeoloji Buluşmaları Sempozyumu*, 377- 399.
- Belke, K. (1996). *Tabula Imperii Byzantini 9. Paphlagonien und Honorias*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Sissenschaften.
- Belke, K. (2001). *Tabula Imperii Byzantini: Bithynia and Hellespontus 13*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bilir, A. (2013). Prusias ad Hypium (Konuralp) Su Kemerleri. 3. *Uluslararası Bursa Su Kongresi ve Sergisi*, 278-2684.
- Bittel, K. & Schneider, A. (1944). Fund-und Forschungsbericht Türkei 1943. *Archäologischer Anzeiger*, 45, 33-81.
- Bonneville, J. (1994). *The Roman baths and bathing culture*. Oxford University Press.
- Brandis, K. (1897). Bithyniarches. *RE*, III-I, 539-542.
- Debord, P.(1982). *Aspects sociaux et rconomiques de la vie religieuse dans l'Anatolie Gréco-Romanine*. Leiden: Brill Press.
- Doğancı, K. (2013). Antik Kaynaklara Göre Bithynia'daki Civitas'lar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 167-186.
- Dörner, F. K. (1952). *Bericht über eine reise in Bithynien: Ausgeführt im Jahre 1948 im auftrage der Österreichischen Akademie der wissenschaften*. Wien: R.M.Rohrer.
- Erdoğan, H. A. (2020). Arkeolojik kültür varlıkları turizmi arkeoturizm planlamasında arkeolog etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (43), 343-351.
- Erdoğan, H.A. (2021). *Türkiye'de kültürel miras turizmi ve arkeoturizm*. İstanbul: Detay Yayıncılık, 685-692.
- Franke, P. R. (1968). *Die antiken Münzen von Bithynien*: C. H. Beck.
- Franke, P. R. (2007). *Katalog der Bithynien-Münzen*. Verlag für Numismatik.
- Giraud, R. F., & Porter, B. W. (2010). Archaeotourism and the crux of development, *Anthropology News*, 51 (8), 7–8.
- Gullino, P., Beccaro, G., & Larcher, F. (2015). Assessing and monitoring the sustainability on rural heritage sites. *Sustainability*, 7, 14186-14210.

- Howatson, M. C. (2013). *Oxford classical dictionary (4th ed.)*. Oxford University Press.
- Jameson, J. H. (2013). Introduction. *One World Archaeology Training and Practice for Modern Day Archaeologists Eogan J.* (Eds.) Vol. 1, pp.3-14. New York: Springer Science Business Media.
- Jusoh, A., Sauman, S., Yunu, S., Nayan, N., & Ramli, Z. (2017). Archaeotourism and its attractiveness in the context of heritage tourism in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7 (4), 1162-1174.
- Karakuş, O. (2017). *Roma İmparatorluk Döneminde Prusias Ad Hypium*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakuş, O. (2020). Severus Hanedanı dönemindeki Parth Seferleri sırasında Prusias ad Hypium kenti. *Konur Alp Gazi ve Düzce Tarihi Sempozyumu Bildirileri (15-37)*, 23-24 Kasım 2018,, Ertuğrul, A., Yaşa, F. (Ed.), Ankara,.
- Kirshenblatt-Gimblett B. (1998). *Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage*. Berkeley: University of California Press.
- Macready, S. (1987). Water Management in Roman Cities. In S. Macready & F. H. Thompson (Eds.), *Roman Architecture in the Greek World (70-91)*. Society of Antiquaries of London,
- Magie, D. (1984). *Roman rule in Asia Minor to the end of the third century after Christ* (Vols. 1-2). New Jersey: Princeton University Press.
- Mango, C. A. (2006). *Bizans mimarisi*. M. Kadiroğlu (çev.). Ankara: Rekmay.
- McKercher, B., & du Cros, H. (2003). Testing a cultural tourism typology. *International Journal of Tourism Research*, 5(1), 45-58.
- Mellink, M. J. (1965). Archaeological news. *American Journal of Archaeology*, 69 (1), 85-113.
- Niketas Khoniates O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates, (Byzantine Texts in Translation: H.J. Magoulias 1984): Detroit.
- Okan, E, Bilir, A., & Çalışkan, D. (2022). Prusias Ad Hypium Antik Tiyatrosu: Yeni kazılar, ilk veriler. *Höyük*, (9), 33-66.
- Olalı, H. (1990). *Turizm politikası ve planlaması*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayını.
- Owens, E. J. (2000). *The city in the Greek and Roman World*. Routledge.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin politikası ve politik bir araç olarak arkeoloji*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2008). *Türk arkeolojisinin sorunları ve koruma politikaları*, C. I. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları,

- Perrot, G., Guillaume, E.J., & Delbet (1861). *Exploration archeologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie de la Cappadoce et du Pont*. Paris: Librairie de Firmin Didot Freres.
- Plin.Epist. :Plinius. The letters of Pliny the younger: With Observations on Each Letter. (Çev: J.Boyle), Vol.2, London: J. Bettenham for P. Vaillant. 1751.
- Poulios, I. (2014). Discussing strategy in heritage conservation: Living heritage approach as an example of strategic innovation. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 4 (1): 16-34.
- Price, S.R.F. (2005). *Ritüel ve iktidar, Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü* (Çev. T. Esin), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Richards, G. ve Munsters, W. (2010). Developments and perspectives in cultural tourism research. *Cultural Tourism Research Methods (s.1-12)*. Wallingford, Cambridge: MA CABI.
- Robert, L. (1980). *À Travers l'Asie mineure*. Paris: École française d'Athènes.
- Rollas, A. (1967). *Konuralp- Üskübü kılavuzu* (Çev: N.Fıratlı ve S.Moralı), İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.
- Roman Provincial Coinage (2025). <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/> (Erişim Tarihi 08.06.2025)
- Sezer, S. (2015). The Orpheus mosaic of Prusias ad Hypium. *Journal of Mosaic Research*, Vol.8, 123-140.
- Sezer, S. (2018). Prusias ad Hypium Akhilleus Mozaïği. *Journal of Mosaic Research* (11), 207-224.
- Sharankov, N. (2014). Nadpis za stroyej na hram at Nikopolis ad Istrum. *Arheologiya, Bulgarska Akademiya na Naukite Natsionalen Arheologiceski Institut i Muzei*, 1, 30-47.
- Srivastava, S. (2015). Archacotourism: An Approach to heritage conservation and area development: Case Analysis of Badoli Temples, *Global Journal of Engineering, Science & Social Science Studies*, 01 (02): 31-42.
- Texier, C. (1997). *Küçük Asya: Bithynia* (Çev: R. Kaplanoğlu). İstanbul: Avrasya Etnografya Vakfı.
- Thomas, B., & Langlitz, M. (2019). Archacotourism, archacological site preservation, and local communities. *Feasible Management of Archaeological Heritage Sites Open to Tourism*, Eds.: D. Comer, A. Willems (pp. 69-78). Cham: Springer.
- Tuna, A. (2014). *Sürdürülebilir antik kentler kapsamında arkeolojik parklar: Düzcce-Konuralp örneği*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tülek, F. (1998). *Efsuncu Orpheus* (Vol. 3). Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- Vitruvius. (1998). *On architecture* (Çev. F. Granger). Harvard University Press.

- Walker, B., & Carr, G. (2013). *Tourism and archaeology: Sustainable meeting grounds*. Routledge.
- Ward-Perkins, J. B. (1974). *Roman imperial architecture*. Yale University Press.
- Wyherley, R. E. (2011). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?*. İstanbul: Arkoloji ve Sanat Yayınları.
- Zanker, P. (1988). *The power of images in the Age of Augustus* (A. Shapiro, Trans.). University of Michigan Press.
- Zeyrek, T., & Baran-Çelik, G. (2005). *Prusias ad Hypium (Kieros) Anadolu'nun kuzeybatısında antik bir kent*. İstanbul: Ege Yayınları.

